

Litteratur

ROLF ENGLUND:

LO:s marknadssocialism

LO:s nye chefsideolog i fondfrågan, Per-Olof Edin, har i samarbete med Anna Hedborg, fd biträdande ideolog i samma fråga, givit ut en bok med namnet *Det nya uppdraget* (Tidens förlag). I den ger sig Per-Olof Edin i kast med något i fonddebatten ovanligt, nämligen att reda ut varför man skall ha fonder, vad LO skall göra med makten över företagen när de har fått den.

Kort uttryckt är det uppgiften att se till att företagen inte längre sköts med effektiviteten som ledstjärna. I stället är det arbetets innehåll som skall bli det väsentliga. Tanken är att vi nu har fått det så bra att vi inte längre behöver vara så effektiva. Nu kan vi i stället, menar Edin, ha det mindre effektivt och mer mysigt på våra arbetsplatser.

Först bör det påpekas att Edin och Hedborg uppenbarligen anser att vad de menar med ett bättre innehåll i arbetslivet står i motsatsställning till effektiviteten. Annars brukar man ju ofta höra påståendet att om vi bara släpper loss de anställdas kreativitet och initiativ så leder det till högre effektivitet. Det anser således inte Edin och Hedborg.

Vidare kan man naturligtvis fråga sig om det inför det svåra 80-talet och i en värld där miljarder människor lever vid existensminimum verkligen är dags att låta effektiviteten stå tillbaka. Den frågan ställer de nästan i sin bok och skriver att "om vi är nöjda med den ensidiga inriktningen på effektivitet, volym, tillväxt och lönsamhet ska vi kanske behålla det rådande kapitalistiska systemet. Det kan behöva stödjas och tuktas av samhällets politik. Men om framtidens överordnade problem anses vara materiell tillväxt, om det alltså inte behövs ett nytt uppdrag utan det gamla fortfarande är giltigt för att lösa människornas viktigaste problem då är det frågan om inte kapitalismen trots allt fortfarande innehåller de bästa inneboende möjligheterna. Den kommer fortfarande att vara svåröverträffad när det gäller att inrikta alla ansträngningar mot snävt företagsekonomisk effektivitet."

– Löntagarna bör, skriver Edin och Hedborg, ges ett dominerande inflytande på bolagsstämman. De hänvisar också till Metalls handlingsprogram till kongressen 1977 där det sades att löntagarintressena skulle ges det avgörande inflytandet i företagen, att den avgörande makten successivt skulle överföras från kapitalägarna till löntagarna.

Vilka löntagare är det då som enligt Edin och Hedborg skall ha det avgörande inflytandet på bolagsstämman? Ja, inte är det de anställda i respektive företag. På den punkten är Edin och Hedborg mycket bestämda. Det skulle bara leda till att målet om högsta möjliga vinst bibehölls, bara med den skillnaden att vinsten inte längre skulle tillfalla kapitalägarna utan löntagarna i respektive företag genom högre lön i form av något slags gruppavtal.

– Företagsvinsterna bör inte tillfalla dem personligen som har att fatta besluten, skriver Edin och Hedborg. Frågan är om inte den meningen är den i boken vari skillnaden mellan ett kapitalistiskt/marknadsekonomiskt och ett socialistiskt synsätt framträder tydligast. Vi som tror på marknadsekonomi och enskilt ägande anser ju att det tvärtom är viktigt att de som fattar besluten har ett eget intresse av att se till att de alltid knappa resurserna i ett samhälle används på effektivast möjliga sätt.

– Det är en utbredd missuppfattning om löntagarfonderna, påstår Edin och Hedborg, att tanken är att företagen ska styras från några centralt eller regionalt placerade fonder. De anser att likartade förhållanden ska råda mellan de övergripande löntagarfonderna och storföretagen som idag råder mellan storföretagen och investmentbolagen. Med de riktlinjer som fonderna föreskriver skall företagen sköta sig själva med undantag för löneförhandlingar, rekryteringspolitik (företagen skall inte bara få anställa den bästa arbetskraften) och underleverantörernas behandling.

Edin och Hedborg anser det både dumt och onödigt (!) att låta LO, TCO och SACO centralt styra fonder och företag. De vill istället

överlåta den uppgiften på regionala organ. Man måste emellertid fråga sig om inte ändå i realiteten en sådan uppifrån kommande styrning komer att bli den slutgiltiga lösningen.

Den grundläggande tanken hos Edin och Hedborg synes vara att det råder ett enkelt samband mellan effektivitet och arbetsinnehåll. Genom att släppa efter lite på effektivitetskravet skulle man uppnå en ökning av arbetsinnehållet och trivselsn för de anställda. Nu är det väl emellertid inte så att ineffektivitet alltid leder till bättre arbetsförhållanden och större trivsel. Det är tvärtom mycket lätt att tänka sig att man kan göra mycket stora sänkningar av effektiviteten utan att det på något sätt leder till vinster i form av arbetstillfredsställelse.

Edin och Hedborg vill också att företagen skall underordna sig de krav som de centrala löneavtalen och marknaden ställer. Ofta kommer, skriver de, dessa krav rent av att vara så stränga att knappast något handlingsutrymme finns. Under tider av hård konkurrens, exempelvis från utlandet, som ju är marknaden för en mycket stor del av produktionen, kommer företagen att bete sig ungefär som nu. Överlevnadsrestriktionen blir helt bestämmande. Företagen tvingas helt ägna sin möda åt att vara så effektiva att de klarar livhanken.

Vinsten skall, enligt Edin och Hedborg, inte maximeras men väl uppenbarligen uppnå en viss, förmodligen av fonden bestämd, nivå. Vinsten skall vara en restriktion, inte ett mål. Någon vinst måste det vara också i ett löntagarstyrkt företag, menar tydligen Edin och Hedborg. Ju bättre vinstsituation ett företag har desto mer kan man förvänta att företagen kommer att ägna sig åt att förbättra arbetets egenvärde, skriver de.

Det betyder emellertid att Edin och Hedborg tänker sig att företagen skall anstränga sig att vara effektiva tills de har uppnått en viss vinstnivå och att företagen därefter skall ägna sig åt att förbättra arbetets egenvärde. De inser uppenbarligen inte att de därvid gör sig skyldiga till något förskräckligt, nämligen ett angrepp

på den solidariska lönepolitiken, det allra heligaste för en LO-byråkrat. De menar nämligen, att visserligen skall inte de anställda i ett mer än vanligt lönsamt företag få ta ut sin "övervinst" i form av lön, men de anställda skall uppenbarligen få ta ut vinsten i form av bättre arbetsmiljö. Men om arbetsmiljön inte är densamma så är arbetet inte detsamma som det arbete som i ett annat företag betalas med samma lön!

De som jobbar i ett företag med hård utländsk konkurrens skall jobba på lika effektivt som förr medan ett företag som har hög lönsamhet skall låta övervinsten komma sina anställda till del genom bättre arbetsmiljö eller allmän slapphet. Men vad är det för rättvisa? Det är naturligt och riktigt att de fackliga organisationerna vill förbättra arbetsvillkoren och inte bara lönerna för sina medlemmar. Men det bör väl ändå ske i samma utsträckning i alla företag?

— Företagets grundläggande uppgift är trots allt att producera varor och tjänster och sälja dem på en marknad . . . Det är inte bara möjligt att bibehålla starka inslag av marknadsstyrning i en demokratiserad ekonomi. Det är rent av önskvärdt, eftersom det öppnar möjligheterna att överlämna åt löntagarna ansvaret för den dagliga förvaltningen av självständiga företag, skriver Edin och Hedborg och närmar sig därmed ideologiskt den jugoslaviska drömmen om en socialistisk marknadsekonomi.

Man måste bara erinra om att Jugoslavien inte bara utger sig för att vara en socialistisk marknadsekonomi utan också faktiskt är en kommunistisk enpartidiktatur. Jugoslavien är inte ett exempel på att man kan förena socialism och demokrati. Jugoslavien är ett exempel på motsatsen.

— Ingen är i det långa loppet betjänt av slöseri och ineffektivitet. Alla vill få så mycket som möjligt för sina pengar när man köper det som andra har tillverkat. Om löntagarna ska kunna ges beslutanderätten i företagen är det därför nödvändigt att garantier för effektivitets-

bevakningen finns, skriver Edin och Hedborg. De anvisar olika vägar för det. Dels skall företagen vara effektiva nog att överleva i konkurrensen på marknaden. Dels kan samhället, om det behärskar kapitalmarknaden, genom att hävda ett högre eller lägre avkastningskrav, skärpa eller lossa på effektivitetskravet gentemot företagen.

Frågan är vilket slags samhälle som vi skulle få med de fonder som Edin och Hedborg föreslår. Blir det ett mys- och pyssamhälle där vi går omkring och trivs i ineffektiviteten på arbetet till priset av en låg eller kanske sjunkande levnadsstandard, ett samhälle där rörligheten minskar och där bruket får ligga kvar vare sig det bär sig eller ej? Eller blir det genast, eller efter en tid, då människorna tröttnat på att få

det sämre, ett hårt samhälle, med ett antal fackbossar i fonderna som enda arbetsgivare, där piskan får ersätta moroten, där vi varje söndag sjungande med en röd fana i spetsen marscherar ut för frivilligt arbete för att ta igen den produktion som vi inte uppnådde under den vanliga veckan genom att vi ersatt den kapitalistiska marknadsekonomi med en socialistisk?

Per-Olof Edin är en klok och sympatisk person. Han har skrivit en bok som överträffar de flesta i klarhet om var problemen med fondsocialismen ligger. Genom sin uppriktighet har han förhoppningsvis väckt många till insikt om att LO och socialdemokraterna inte är beredda att utan kamp överge försöket att genomföra sina socialistiska visioner.